

**Araştırma Makalesi**

Research Article

DOI: 10.20981/kuufefd.30589

**Derya AYBAKAN SALIYA**

Arş. Gör./Res. Assist

Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bursa-Türkiye  
Uludag University, Faculty of Science and Letters, Department of Philosophy, Bursa-Turkey  
daybakan@uludag.edu.tr

## **Plotinus'un Hayatı, Kişiliği ve Felsefî Üslûbu Üzerine Kısa Bir Deneme**

### **Öz**

Ünlü filozof Plotinus'u hayatı, kişiliği, felsefî üslûbu ve felsefî düşünceleriyle beraber değerlendirmeye çalıştığımız bu yazı içerisinde bir yandan filozofun düşünce dünyası, istinat ettiği kaynaklarla beraber irdelenirken diğer yandan ise felsefesinin kendisinden sonrakiler üzerinde bıraktığı etki değerlendirme konusu yapılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, Plotinus'un düşüncesinin temel yapı taşlarının, kendisinden önceki filozoflarda ve düşünce akımlarında bulunduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira o, Stoacı ve Epikürcü okullar gibi yeni Pythagorascılar, Kinikler ile Aristotelesçi bilim (Collins 2000: 126) gibi hemen hemen ortadan kaybolmak üzere olan, deyim yerindeyse ölüm kalım savaşı veren felsefeleri bir sentez halinde bir araya getiren ve aşkın olana yaptığı yeni bir vurgu ile düşünce dünyasında kendine has bir konum elde eden önemli filozoflardan biri olarak anılmaktadır. Yukarıda adı geçen filozofları materyalist unsurlarından arındırarak kendisine mal eden Plotinus, felsefî öğretisi içerisinde Aristotelesçi kategorileri kullandığı gibi evrensel doğa sevgisi gibi stoacı unsurlardan da faydalanır. Makale boyunca savunmaya çalıştığımız temel iddia ise Plotinus'un kendisinden önceki felsefelerden ciddi bir biçimde etkilendiğidir. Fakat diğer taraftan o, Hıristiyan, Yahudi ve İslam düşüncesi ile Rönesans düşünürü Marsilio Ficino'ya, daha geç dönemlerde İngiliz romantizm hareketinin kurucularından Samuel Taylor Coleridge'ye, Emerson, Yeats ve daha niceleri üzerinde muazzam bir etki bırakmıştır (Corrigan 2005:3).

### **Anahtar Kelimeler**

Plotinus, Hayatı, Kişiliği, Felsefî Üslûbu ve Düşünceleri.

## 1. Giriş

“Plotinus’un Hayatı, Kişiliği ve Felsefi Üslubu Üzerine Kısa Bir Değerlendirme” başlıklı makalemiz, Plotinus’un yaşam öyküsü ile felsefesi arasındaki münasebete dikkat çekmek üzere iki alt başlığa ayrılmıştır. “Plotinus’un Hayatı, Kişiliği ve Felsefi Üslubu” olarak adlandırdığımız birinci kısım, bir yandan Plotinus’un düşüncelerinin gelişiminde etkisi olan kişi, okul ve olayları değerlendirme konusu yaparken, diğer taraftan Plotinus’un kendine has felsefi üslubunu hayat öyküsüyle ilişkisi bağlamında ele almaya çalışmaktadır. Makalenin “Plotinus’un Felsefesi” başlıklı ikinci kısmı ise Plotinus’un felsefesine has belli başlı karakteristik düşünceleri irdelemektedir. Sözünü ettiğimiz bu ikinci alt başlık kendi içerisinde Plotinus’a özgü temel düşüncelerden olan “Bir/Tanrı”, “Taşma/Türeme” ve “İnsan ve Ahlak”a ilişkin üç alt başlığa daha ayrıldıktan sonra “sonuç” bölümü ile sona ermektedir.

## 2. Plotinus’un Hayatı, Kişiliği ve Felsefi Üslubu

Plotinus’un hayatına, kişiliğine ve felsefi üslubuna dair en doğru bilgiler, hem öğrencisi ve editörü (Plotinus 2006: 59) hem de meslektaşı (Corrigan 2005: 1) olan Porphyry tarafından aktarılmıştır. Porphyry, hocası Plotinus’un hayatını ölümünden 28 yıl sonra 298 yılında yazmaya başlar (Plotinus 2006: 59). *Plotinus’un Hayatı* ( *Life of Plotinus*) adlı bir eser kaleme almanın yanı sıra Plotinus’un büyük çaplı eserlerinden bazısını toplamda 54 olmak üzere dokuzluklar şeklinde 6 gruba bölerek bir araya getirir. Porphyry, *Enneads* başlığını taşıyan dokuzarlı gruplar halindeki bu seriyi kronolojik bir sıralamadan ziyade tematik bir düzenlemeye tabi tutmuş görünmektedir. Bu sistematığe göre dokuzluklar, maddi olandan Tanrısal olana, somuttan soyuta doğru hareket eder. İnsani meselelerle başlar, fiziksel dünya ile ilgili çeşitli konulardaki tartışmalarla devam eder, sonra da ruh, bilgi ve anlaşılabilir gerçeklik ve son olarak her şeyin ilk prensibi “Bir” hakkındaki düşüncelerle sona erer (Gerson 2006: 3). Nitekim bizler de tüm bu materyallerin bir araya getirilmesi sayesinde Plotinus’un hayatına dair genel bir resme sahip oluruz.

Plotinus 204/205 yılında Mısır’da, büyük bir ihtimalle Lycopolis’de doğar. Ancak onun Mısır kökenli olup olmadığı hususu çok açık değildir. Onun Helenleşmiş Mısırlı bir ailenin mensubu olmaktan ziyade bir Yunanlı olup olmadığı hususu çok açık değildir (Gerson 2006: 2). Zira o, hayatının ilerleyen zamanlarında çocukluğundan bahsetme konusunda isteksizdi. Hali vakti iyi bir ailede dünyaya gelen Plotinus, sekiz yaşından itibaren gramer okuluna giderek burada okuma, yazma ve hesaplamayı öğrenir ve ayrıca şiirler ezberler (Plotinus 2006: 60). Yunanca bilen Plotinus, Yunanca yazılar yazar ve hayatının son 25 yılını Roma’da geçirir. Yirmi sekiz yaşındayken felsefe öğrenimi görmek üzere İskenderiye’ye gider fakat bir arkadaşının tavsiyesi ile Ammonius Saccas’ı buluncaya kadar geçen süre zarfında umduğunu bulamadığından olsa gerek oradaki hocalar konusunda hayal kırıklığı yaşar. On bir yıl boyunca Ammonius Saccas’ın yanında bulunur ve Saccas’ın çalışmaları onda İran ve Hint felsefelerini öğrenme arzusu uyandırır. Nitekim Plotinus, bu felsefe okullarını tanımak amacıyla İmparator III. Gordion’un İranlılar’a karşı hazırlamış olduğu orduya katılır. Bu savaşta imparator III. Gordion ölür, Plotinus ise güçlkle kurtulur ve Doğu

seyahatlerine yönelik planından vazgeçip Roma'ya yerleşir. 270/271 yılında ölümüne dek burada yaşar ve bir okul kurar (Corrigan 2005: 1). Roma'da geçirdiği ilk on yıl boyunca Ammonius felsefesi üzerine dersler verir fakat kendisi hiçbir şey yazmaz. Kendi düşüncelerini daha sonra yazmaya başlar (Gerson 2006: 3).

Plotinus, 59 yaşına geldiğinde 21 eser kaleme almış bulunuyordu. Porphyry onu daha fazla yazması için teşvik eder ve beş yıl içerisinde Plotinus'un başat eserleri konumunda olan en yaratıcı eserleri ortaya çıkar. Bu eserler, onun kurmuş olduğu okulda yürütülen tartışmalardan doğuyordu. Zira Plotinus felsefi münazaraları çok severdi. Öyle ki ruh-beden ilişkisi konusunda Porphyry ile üç gün boyunca tartıştığı bile olmuştur (Corrigan 2005: 2). Ancak Plotinus, düşüncelerini yazmaya geçmeden evvel hocası Ammonius'un derslerini takip ederdi. Bu derslerde katılımcılar özgürce sorular sorar ve bir hayli canlı tartışmalar yapılırdı. Bu özgür, bağımsız, yaratıcı ve son derece felsefi olan bu tartışmalar daha sonra Plotinus'un derslerinde ve yazılarında bir metot olarak kendisini hissettirmiştir (Stamatellos 2002: 5).

Plotinus'a ilişkin pek çok bilgiyi olduğu gibi felsefi metoduna ilişkin bilgiyi de Porphyry'den edinmekteyiz. Porphyry'ye göre Plotinus'un metodu hocası Ammonius'un öğretme metodolojisine dayanmaktadır. Ammonius, anlaşılması güç fakat etkili bir filozof idi. Muhtemelen üçüncü yüzyılın başlarında İskenderiye'de bir okul kurar (Stamatellos 2002: 4). Bu okulda manevi hayat ve ruhun arınması, entelektüel gelişimden daha önemli görülüyordu. Zaten bu okula gelenler de felsefe alanındaki kendilerini yetiştirmiş olan insanlardı. Onların bu okula gelme amacı yetkinleşmek idi (Plotinus 2006: 63). Plotinus da bu amaçla Ammonius'un canlı seminerlerine katılır ve hocası Ammonius'tan çok şey öğrenir. Bununla birlikte ayrı bir okul kurarak burada kendine özgü yeni bir Platon yorumu geliştirir. Nitekim *Dokuzluklar*, onun şümulü düşünme tarzını yansıtır ve okuyucu burada özgür ve canlı felsefi tartışmayı hisseder, Plotinus'un derslerdeki sesini duyar gibi olur (Stamatellos 2002: 5).

Plotinus'un gerek sözel anlatım tarzı, gerekse yazıları sistematik olmayan özgün felsefi soruşturmalardır. O, *Dokuzluklar*'da metinlerin filolojik analizlerinden çok felsefi yorumlarıyla ilgilenen bir filozof portresi sergiler. Söz konusu sistematik olmayan tutum, kadim metinlerin skolastik olmayan yorumlarına bir tepki olarak anlaşılabilir. Hatta Plotinus'un İskenderiye'de Ammonius ile çalışması ve daha sonra Platonculuğun merkezi olan Atina'dan çok uzakta bir yerde, Roma'da bir okul kurması, onun kendisini geleneksel Platonculuk Akademisi'nden gerçekten ayırma isteğinin göstergesi olarak okunabilir. Öyle ki onun Platon Akademisi'nde kaldığı sürece özgür ve özgün olamayacağını düşündüğü için yeni bir felsefi yorum tasavvur ederek ayrı bir yerde ayrı bir okul kurduğu tahmin edilmektedir (Stamatellos 2002: 5).

Nitekim Plotinus, 800 yıllık Yunan felsefe mirasını müthiş bir sentez içerisinde bir araya getiren yeni bir felsefi yorum geliştirir. Direk referanslar yerine beslendiği düşüncelere daha çok, iktibas ve anma yoluyla yer veren (Gerson 2006: 11) Plotinus kendinden öncekilerin metinlerine yönelik sıradan bir okuma yapmazdı. Aksine o, bu metinler üzerinde sıra dışı nitelikte orijinal yorumlar yapardı. Ayrıca okuduğu metinleri çabucak kavrar ve yoğun, felsefi derinlikteki bir pasaj ya da kuram üzerinde açıklama

yapma gereği duyardı. Bu bakımdan, kendi öğrencilerinden Longinus gibi filozofları değil ama salt filolojistleri eleştirmeden edemezdi (Gerson 2006: 13-14).

Plotinus derslerinde kendisinden önce yazılmış olan felsefi metinleri özgün bir biçimde yorumlamakla birlikte çoğu zaman kendi düşünceleri üzerinde yoğunlaşırdı. Felsefi bir sorun etrafında biçimsel ve sistematik yorumlar geliştirmek yerine kendi ilham gücünü ve özgün düşünme tarzını derslerine yansıtırdı. Porphyry, Plotinus'un felsefi üslubuna yönelik olarak yaptığı bu tespitlerini, Plotinus'un yazılarındaki düşünceyle yüklü olan özlü felsefi ifadeleriyle delillendirmektedir. Yine Porphyry'nin aktardığı üzere Plotinus, sürekli ve spontane bir tarzda yazarak kendi düşünce zincirine dalıp gitmeyi, bu düşünce selinde akıp gitmeyi tercih ederdi. Fakat ne yazık ki onun görme gücündeki zayıflık okuma ve revizyon yapmasını zorlaştırıyordu. Ayrıca bu durum onun gramatik hatalar yapmasına sebep oluyor ve metinlerinin anlaşılmasını zorlaştırıyordu. İşte Plotinus, görme gücündeki zayıflıktan dolayıdır ki Porphyry'u yazılarının yazılmasından ve düzenlenmesinden tevdi kılmış idi (Stamatellos 2002: 5-6).

Plotinus'un anlaşılmasını zorlaştıran bir başka unsur, onun felsefesinin metafizik, epistemoloji ve etik olarak basit bir biçimde geleneksel kategorilere ayırlamayışıdır. Çünkü onun yazıları sistematik bir yapıya sahip değildir. Ayrıca onun, uzun ve karmaşık bir felsefe geleneğinin izlerini ve birikimlerini içerisinde barındırıyor olması anlaşılmasını zorlaştıran bir diğer unsur olarak görülebilir (Gerson 2006: 1).

Son olarak Plotinus'un karakterinden söz edip, sonra da felsefesinin muhteviyatına geçebiliriz. Plotinus'un, gençliğinde hareketli, hoşgörülü ve yaratıcı bir kişiliğe sahip olduğundan söz edilir. Porphyry'nin Plotinus'un yaşamına dair yazdıklarından anlıyoruz ki Plotinus, yaşamının daha geç dönemlerinde özgün, eleştirel ve felsefi bir zihne sahip olmakla beraber, görme duyusu zayıflamış bir mistik olarak çıkar karşımıza. O ayrıca gerçekçi bir kişiydi. Asketik bir karaktere sahip olmakla birlikte evinin kapısı bütün arkadaşlarına açıktı (Corrigan 2005: 1). Yeni-Platonculuğun çoğu zaman başkalarını ihmal ettiği düşünülse de aslında Plotinus'un kendi hayatı bu düşünceyle çatıştığı söylenebilir. Porphyry, Plotinus'un önce kendisi için sonra da başkaları için yaşadığını söyler (Corrigan 2005: 2). Nitekim Roma'da Plotinus'a sık sık bir yardım ve tavsiye isteme amacı ile başvurduğundan söz edilir. Orada Plotinus'un bir çeşit manevi rehber gibi görüldüğü söylenebilir. Zira o, evini çocuklara açıyor ve onların hamisi gibi davranıyordu. Tüm bu davranışları neticesinde Plotinus'un pek çok dost edindiği yazılmaktadır (Copleston 1993: 463-464).

### 3. Plotinus'un Felsefesi

Genellikle, İmparator Justinian tarafından Atina'daki Platon Akademisi'nin kapatılması ile ilişkilendirilen Yunan düşüncesinin son dönemi Plotinus'la başlar. Bu bakımdan Plotinus, geç dönem Yunan felsefesi geleneğine aittir. Bu dönemde Yunan düşüncesi olgun bir kavrayış ve ayrı bir ihtimam ile karakterize edilir. *Dokuzluklar* bu bakımdan felsefi tartışma ve eleştiri için paha biçilmez bir kaynak olarak görülür. Plotinus'un yazı stili detaylı bir biçimde ifade edilen tartışmalarla felsefi ve şiirsel bir ritim taşımakla beraber açık bir sistematik yapıdan yoksundur. Buna rağmen Plotinus ne bir felsefe tarihçisi olmuştur, ne de kendinden önceki kaynakları salt literal bir biçimde

savunmayı ve muhafaza etmeyi amaçlamıştır (Stamatellos 2002: 3). Bu yüzden Plotinus'un felsefesi, Platonculuğun gelişimindeki açık bir yenilik olarak görülür ve Plotinus'un çalışmaları Yeni-Platonculuk hareketinin başlangıcı olarak kabul edilir (Stamatellos 2002: 1).

Yeni-Platonculuk, Helenistik dönemde yükselişe geçen akılcı felsefelerle gizemci dinler arasındaki yıkılan köprüyü tamir etmeye çalışan bir düşünce okuludur. Platon felsefesindeki daha çok dinî ve metafizik cephelere odaklanan yeni-Platonculuk MS. 3. yüzyılda Plotinus'un çalışmalarıyla zirve noktasına ulaşır (Tarnas 2013: 142). Yeni-Platonculuğun bu şekilde yükselişe geçmesi ve rağbet görmesinin tesadüfî bir olay olduğunu söylemek oldukça zor görünmektedir. Zira Helenistik dönemde yalnızca şüphecilik yükselişe geçmekle kalmamış, bilim de son derece akılcı bir hüviyet kazanmış idi. Tüm bunların yanı sıra yine bu dönemde Pisagor, Platon ve Aristoteles felsefelerindeki dinî öğeler bir tarafa atılınca, kültürün dine ve duyguya yönelik taleplerini karşılamak üzere Grek, Mısır ve Şark kökenli olan çok çeşitli gizemli dinler ortaya çıkmaya başlamıştır (Tarnas 2013: 133). Elbette ki bu dönemde hem Platon hem de Aristoteles, farklı yönlerine ağırlık verilerek de olsa okunmaya ve araştırılmaya devam ediyordu. Ancak o zaman, hâkimiyeti ele geçiren iki felsefî ekol söz konusu idi: Stoacı ve Epikürcü okullar. Bu iki okul erken dönem Yunan düşüncesine çok şey borçlu olmasına rağmen son derece kafa karıştırıcı bir ortamda ahlâkî nasihatler vermeyi ve hayatın nasıl idame ettirilebileceğine dair tavsiyeler vermeyi yeğlemekteydi (Tarnas 2013: 130). Her ne kadar Roma İmparatorluğu'nun zirvede olduğu dönemde Stoacılık bir dünya görüşü haline gelmişse de imparatorluğun çöküşüne doğru artık insanları tatmin edemez bir duruma gelmişti. Tüm bu gelişmeler neticesinde İ.S. 2. yüzyılın sonları itibarıyla insanlar dünyada faal olmayı salık veren felsefelerden ziyade münzevilğe meyyal olan felsefelere ilgi duymaya başlamıştı. İşte dünyadan el etek çekmeyi salık veren felsefelerden birisi de Yeni-Platonculuk idi (Alatlı 2010: 106).

Yeni-Platonculuk ve daha da önemlisi Plotinus'un felsefesi rengârenk ve karmaşık bir tarihe sahiptir. Platonculuğun tarih boyunca geçirdiği değişik evrelerden biri olması dolayısıyla Plotinus felsefesinin uzun bir geçmişi olduğu söylenebilir. Nitekim Platonculuk kimileri tarafından "süreç içindeki Platonculuk" (Gerson 2006: 14) olarak adlandırılır. Gerçekten de Plotinus'un mirasçısı olduğu Platonculuk kendisini süreç içerisinde çeşitlendirmiş ve belli bir evresinde de Yeni-Platonculuk olarak tezahür etmiştir. Çok daha geriye gidip anlatacak olursak Platon'un başlattığı Akademi'nin tarihi beş döneme ayrılır. Birinci Akademi, Platon ve onun ardıllarının akademisidir. İkinci Akademi, milattan önce dördüncü yüzyılın sonlarında ve üçüncü yüzyılın başlarında yaşayan skeptik filozof Arcesilaus'un akademisidir. Üçüncüsü skeptik Carneads Akademisidir. Dördüncüsü, yine Carneadsçı retoriği benimseyen Carmides ile milattan önce ikinci yüzyılın eklektik ve rafine şüphecisi Larissa'lı Philos'un akademisi, beşincisi ise milattan önce birinci yüzyılın eklektik düşünürü Ascalon'lu Antiochus'un Akademisi'dir. Akademi'nin tarihi genel olarak incelendiğinde görülecektir ki, Platon'la başlayan ve onun öğrencileri ile sürdürülen teorik Platonculuk belli süreçlerden sonra düşüşe geçmiştir. Kuramsal Platonculuk bir düşüş yaşarken şüphecilik ise yükselişe geçmiştir (Gerson 2006: 15).

Belli dönemlerde ise Akademi neredeyse yok olma tehlikesi geçirmiştir. Ama yine de milattan önce birinci yüzyılda Atina dışında, özellikle de İskenderiye'de

Akademi yok olmaya yüz tutmuşken, Atina'da milattan sonra birinci ve ikinci yüzyıllarda metafizik ve etik-asketik bir sistem şeklinde, Eudorus ve başkaları ile birlikte yeniden yükselişe geçer. Bu yükseliş aşama aşama ve sürekli bir biçimde, olgunlaşarak ve kendi kendisini metafizik konularda sürekli yenileyerek daha önceki yüzyıllardaki materyalist ve skeptik felsefelerden ayrı bir biçimde devam etmiştir (Gerson 2006: 15).

Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında, Plotinus'un felsefesi 2. ve 3. Yüzyıllarda İskenderiye'de metafizik, teolojik ve ruhsal meselelerle ilgili canlanma göz önünde bulundurulmaksızın anlaşılabilir. Bu dönemde İskenderiye çevresi, Plotinus'u özellikle metafizik ve insan felsefesi konularında etkileyen Philo Judaeus ve Middle Platonizm (Gerson 2006: 15) gelişmiş idi. Yine sayılar ve ilkeler doktrininin metafiziksel bir boyutta canlanması bu dönemde meydana gelir. Ve çok daha önemlisi, İskenderiye Plotinus'un da yaklaşık on bir yıl boyunca dâhil olduğu Ammonius Saccas'ın okulunun kurulmasına tanık olur (Gerson 2006: 12).

Plotinus'un düşüncesi, yaklaşık 800 yıllık felsefi ve entelektüel birikimi içerisinde barındırdığı için meraklı ve ilgili bir *Dokuzluklar* okuyucusu burada Sokrates öncesi, klasik ve Helenistik dönemin yazarlarından yapılmış dolaylı ya da dolaysız iktibaslarla rastlayabilir. Nitekim Plotinus, Pythagoras'ın, Heraclitus'un Empedokles'in Anaxagoras'ın, Sokrates'in, Platon'un, Aristoteles'in, Stoacılar ve Epikürçülerin adlarını anmaktan geri durmaz (Stamatellos 2002: 1). Fakat o, hepsinden önce kendisini Platon'un takipçisi olarak görür. Zira Platon gibi Plotinus da insanın bedensel olmayan yaşam dünyasının bedensel durumundan değer bakımından daha üstün olduğunu düşünüyordu. Öyle ki bu görüş onları Aristotelesçilerden, stoacılardan, epikürçülerden ve Hıristiyanlardan ayırıyordu (Gerson 2006: 7). İdeler doktrini Plotinus'u Platon'a yaklaştıran bir başka konudur. Ama Plotinus'un felsefesi Platoncu ideler doktrinine dayanmakla beraber yeni öğeler de ihtiva etmektedir. Bu bağlamda Plotinus'un "İdeler doktrinine amaçlılık dinamikliği, hiyerarşi, sūdûr teorisi ve tabiatüstü mistisizm gibi çeşitli yeni ve tanımlayıcı özellikler" (Tarnas 2013: 144) ilave ettiği söylenebilir.

O halde Plotinus'un Platon'dan almış olduğu temel tezleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. Düşünülür ve duyulur olanın birbirinden ayrı olması. 2. Düşünülür olana kurucu bir rol atfedilmesi. 3. İdealar ve idealardan pay alma kuramı ve 4. Ruhun ölümsüzlüğü ve hatırlama öğretisi (Plotinus 2006: 2). Platon'dan aldığı bu tezleri kendi düşüncesi içerisinde harmanlayan Plotinus'un felsefesinin en belirgin özelliği mistisizmdir. Zira Plotinus'ta amaç, düşüncenin de ötesine geçmektir. Plotinus'un felsefesinde Tanrı, varlığını ve düşüncenin ötesinde olduğundan Tanrı'ya ulaşmanın yolu mistik deneyimden geçer. İşte bu yüzden Plotinusçu felsefe bir mistisizmdir. Buna göre filozof ancak bedensel bağlarından kurtulup züht hayatı yaşadığı zaman düşüncenin ve teorinin ötesine geçebilir (Plotinus 2006: 4-5) ve Tanrıyla içten bir birleşme yaşar (Plotinus 2006: 137).

### a. Bir/Tanrı

Plotinus'un felsefesinin mistik bir felsefe oluşu, onun Tanrı ve varlık tasavvuru ile ilişkilidir. Her şeyin ilk ve tek kaynağı olan Tanrı'yı yahut Bir'i<sup>1</sup> varlık olarak görmeyen ve tam da bu nedenle onu herhangi bir sıfatla tanımlamaktan imtina etmeye çalışan Plotinus, bu düşüncesi ile pek çok Yunan filozofundan olduğu gibi Platon'dan da ayrılır.

Bilindiği üzere Platon'un Tanrısı varlıktan üstündü fakat idelerden üstün değildi. Zira Tanrı'nın kendisi bir ide idi. Bir ideydi fakat idelerin en üstünü idi. Oysa Plotinus'un Tanrı'sı ideleri de aşar ve tam da bu sebeple düşünce ile kavranamaz. Buna göre Tanrı, "en yüksek soyutlama olduğundan, ona ancak mutlak, kökten bir soyutlama vasıtasıyla yükselebiliriz" (Weber 1998: 112). Yani Tanrı, idelerin üstünde bulunduğundan, Tanrı'ya varmak için, her türlü ideyi bir yana bırakmak gerekir; eşyanın bu en yüksek noktasına geldiği vakit, düşüncenin, buraya çıkmak için kullandığı merdiveni atması, kendi kendinden vaz geçmesi ve temaşa (contemplation), tapınma (adoration) olması lazımdır. Tanrıyı ister düşünce ile ister dille tespit etmeye çalışmak, onu kaybetmektir (Weber 1998: 112).

Plotinus, varlığın ilk ilkesini varlığın ve düşüncenin ötesine yerleştirmekle klasik Yunan düşüncesinden ayrılmıştır. Fakat varlığın ilk ilkesi ile iştilal etmesi ve Bir'i felsefesine konu etmesi bakımından Yunan felsefe geleneğine bağlı kalmıştır Bilindiği üzere klasik Yunan metafiziğinin temel sorunlarından birisi "bir'den çok'un nasıl türediği" sorunudur. Bir ile çok arasındaki ilişki sorunu pek çok filozofun merak ettiği ve çözmeye çalıştığı bir sorun olmuştur. Pek tabii olarak Plotinus da önceki filozoflardan miras kalan bu sorunu biliyordu ve nitekim kendisi de bu sorunu özgün bir şekilde çözmeye çalışan bir filozof olarak çıkar karşımıza. Fakat Plotinus'u kendisinden önceki filozoflardan ayıran bir başka husus daha vardır. O da "Bir'e ilişkin olarak sorduğu "niçin" sorusudur. Yani o, kendisinden önceki hiçbir Yunan filozofunun sormadığı zor bir soru sordu: "Bir niçin vardır?" Oysaki böyle bir soru Platon ve Aristoteles metafiziğinde son derece saçma görülürdü. Çünkü Bir, onların metafiziklerinde sebebi hakkında soru sormanın imkânsız olduğu koşulsuz bir ilk prensip olarak kabul edilirdi. Zira ilk prensibe ilişkin "niçin" sorusu, sonsuza dek bir başka niçin sorusunu gerektirecektir (Gerson 2006: 28).

Plotinus varlığı varlık ile temellendirmez. Zira ona göre varlık, kendi temeli olamaz. Bu yüzden o, ontolojiden ziyade jeneoloji ile ilgilenir. Varlığın nasıl var olabildiğini, varlığın kaynağını ve temelini soruşturur (Plotinus 2006: 2). Ve muhtemelen, Hıristiyanların ve Gnostiklerin etkisi altında kalarak sorduğu, "Bir niçin vardır?" sorusuna Yunan düşüncesi bağlamında bir hayli devrimsel bir yanıt vererek, Bir'in varlık nedeninin özgürlük olduğunu söyler. Yani varlık, kendi kendisini üreten özgür aktivitesi nedeniyle vardır (Gerson 2006: 28-29). Bu özgür aktivitenin bir sonucuyla olsa gerek bütün bir kâinat oluştan müteşekkildir. Buna göre kâinat, Bir ile

<sup>1</sup> Plotinus, Tanrı ifadesini kullanmaz ancak "Bir" olandan bahseder. Onun Bir'e atfettiklerinden ve Bir'e ilişkin düşüncelerinden hareketle Bir'den Tanrı'yı kast ettiği anlaşılır (Zerrin Kurtoğlu, *Plotinus'un Aşk Kuramı*, Asa Kitabevi, Bursa, 2000, s. 11).

Bir'den südür etmiş olan çokluk'a doğru sürekli bir oluş ile vücut bulur (Tarnas 2013: 144).

Plotinus Bir'den Tanrı'yı kast ettiğine göre Tanrı, evrenin kaynağı olmuş olur. İşte bu bakımdan Plotinus'ta hem dinî ve hem de felsefî bir esin söz konusudur. Ayrıca o, felsefesini kurtuluş öğretisine dayandırmakla da dinî ve felsefî bir yol izler. Gerçekten de Plotinus, felsefesindeki dinî öğeleri mantıksal bir şemayla birleştirir. Felsefesindeki temel gaye ruhun kurtuluşu olmakla birlikte evren hakkında felsefî akılsal bir açıklama getirir. Bu yüzden Plotinus'ta dinsel evren tasavvuru ile felsefî evren tasavvuru bir araya gelir. Buradaki amaç, ruhun kurtuluşu, yani ruhun özüne kavuşmasıdır. Felsefe ise bu esas gayeye ulaşmak adına bir araç olarak görülür. Plotinus'un metafiziği de bu amaç ekseninde şekillenir (Arslan 2010: 55-56). Aslında bir anlamda felsefe ruhun kurtuluşuna hizmet etmiş olur (Arslan 2010: 73).

Plotinus'a göre ruh, tanrısal dünyadan maddesel dünyaya düştüğü için mutsuzdur. Bu dünyada bir beden içerisinde bulunmaktan utanan ruh tanrısal dünyaya geri dönmek ve Bir'le birleşmek istemektedir. Nitekim ruh ölümle birlikte tanrısal dünyaya geri dönecektir. Fakat eğer ruh, kendisine sonradan bulaşan kötülükleri temizleyebilirse ölmeye önce bile Bir'e ulaşabilir ve onunla birleşebilir. Ve ruh, bu manevi yolculuğunun sonunda kurtuluşa ve mutluluğa kavuşur (Arslan 2010: 71-72). O halde Plotinus'ta ruhun geldiği yere yani Tanrı'ya ulaşmasının yolu arınmadır. Peki ruh, Tanrı'dan nasıl ayrılmış, ondan nasıl ayrı düşmüştür. Bunu anlamının yolu, Plotinus'un varlık anlayışını, metafiziğini anlamaktan geçer. Zira Ruh da diğer varlıklar gibi Bir'in taşmasıyla meydana gelir ve bu taşma hiyerarşik bir yapı arz ettiğinden Ruh Tanrı'dan uzak düşmüş olur.

## b. Taşma/Türeme

Plotinus'a göre evren Bir'den taşar. Buna göre varlığın var olabilmesinin mutlak koşulu Bir'dir, yani Tanrı'dır. Varlığın var olması Bir'e bağlıdır fakat Bir'in kendisi varlık değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Plotinus, Bir'e varlığa ait nitelikler izafe etmez. Aslında Bir ve İyi olmak dışında Tanrı'yı pozitif nitelikler yükleyerek tarif etmekten imtina eder. Zira onun nezdinde Tanrı, şöyledir, böyledir demek Tanrı'yı sınırlandırmak anlamına gelir (Copleston 1993: 465). Zira Plotinus'ta Bir, söze gelmeyen bir gerçekliktir:

Bir gerçekte sözle anlatılmaz; hakkında ne söylerseniz söyleyin herhangi bir şey olduğunu söyleyeceksiniz. Oysa her şeyin ötesinde olan şeyin, ulu Zekâ'nın ötesinde olan şeyin, her şeyde bulunan gerçekliğin ötesinde olan şeyin adı yoktur; çünkü (olsaydı ç.n) bu ad ondan başka bir şey olacaktı; o bütün şeyler arasında herhangi bir şey değildir ve onun hiç adı yoktur; çünkü bir süjeden bahseder gibi onun hakkında hiçbir şey söylenilmez (Plotinus 1996: 71).

Bu açıdan Plotinus'un felsefesi, “sözle anlatılamayana ilişkin” bir felsefedir. Bu yüzden Plotinus, “Bir'i anlatabilmek için, sembolik anlatıma benzer bir dil kullanmak zorunda kalır. Efsanelerden ödünç aldığı alegorik bir dil kullanır (Plotinus 1996: 3-4). Tüm bunlarla birlikte Bir'in varlığın ötesinde olması demek, Bir'in hiçbir şey olduğu ya da var olmadığı anlamına gelmez. Bu daha çok, Bir'in, bizim tecrübe ettiğimiz bütün



varlıkları aşması anlamına gelir (Copleston 1993: 465). Bu bakış açısına göre Bir, insan tasavvurunun ötesindedir: O, her şeyi meydana getirir fakat kendisi hiçbir şey tarafından meydana getirilmiş değildir. “Kendisi güzel olmadığı halde her güzelliğin kaynağı, kendisi hiçbir forma sahip olmadığı halde her formun kaynağı, kendisi düşünen ve zeki bir varlık olmadığı halde her düşüncenin ve her zekânın kaynağı, kendisi tam anlamıyla bir şey olmadığı halde, her şeyin prensibi, ölçüsü ve gayesidir” (Weber 1998: 111) Tüm bunlar şu anlama gelir: Tanrı her şeyin kaynağıdır ve tam da bu sebeple o, “şu” veya “şudur” şeklinde sınırlandırılmamaktadır. Burada Tanrı veya Bir, ışığa benzetilebilir. Görmenin gerçekleşebilmesi için karanlık, ışığa ihtiyaç duyduğu halde nasıl ki ışık kendi kendine yetiyor ve görme ihtiyacı duymuyorsa Bir’in durumu da bunun gibidir.

Plotinus’ta Bir, “var olan her şeyin aslında tek bir şey olduğunu anlatır” (Arslan 2010: 58) Bu düşünceden hareketle Plotinus’un Tanrı tasavvurunun panteizme işaret ettiği ileri sürülür. Zira Plotinus Tanrı’yı Platon ve Aristoteles gibi evrenin dışında duran aşkın bir varlık olarak görmez. Tanrı’yı Stoacılar gibi tözü bakımından evrenden ayrı fakat etkinliği ve işlevi bakımından evrenin içindeki bir güç olarak da kabul etmez. Plotinus’ta evren Tanrı’dan taşar, yani Bir’in çoklaşması sonucunda meydana gelir (Arslan 2010: 83). İşte bu bakımdan Tanrı’nın “tezahürü ve tecellisi” olan evrenin Tanrı’dan bağımsız tözsel bir gerçekliğinden söz edilemez.

Plotinus, evrenin Bir’den türediğini söylerken Bir’e bir irade atfetmez. Bir’in taşması ve bu taşma neticesinde Zekâ’nın ve Ruh’un ortaya çıkması Bir’in doğasından kaynaklanır. Bir’in doğası varlık olduğu için zorunlu olarak taşar ve varlığı meydana getirir (Arslan 2010: 61). “Bir, hiçbir şey aramadığı, hiçbir şeye sahip olmadığı ve hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı için yetkindir; yetkin olduğu için bolluk olur ve bolluk olma, ondan farklı bir şeyi meydana getirir” (Plotinus 1996: 21) Ayrıca Bir, mükemmeldir ve mükemmel olan daima bir şey meydana getirir (Arslan 2010: 89).

Bir’den önce, Zekâ, sonra da Ruh türer. Daha doğrusu, Plotinus’un metafiziğinde Zekâ, Bir’den türerken, Ruh da Zekâ’dan türer. Plotinus, Zekâ’nın türemesini şu şekilde anlatır:

Türemiş şey Bir’e doğru döner; o Bir’in soyundandır ve bakışını kendine doğru döndürerek Zekâ olur; Türemiş varlığın, Bir’le ilişkili biçimde, türemesini durdurması, varlık olmasını; bakışını kendine döndürmesi ise Zekâ olmasını sağlar ve o Bir’e bakmak için durduğundan, hem Zekâ hem de varlık olur (Plotinus 1996: 21-22).

Zekâ’dan da Ruh şöyle türer:

Zekâ, Bir’e benzediği için gücünü dışa akıtmak suretiyle türetir. Onun meydana getirdiği şey, bizzat kendinin bir imajıdır; o kendinden önce olan Bir gibi dışarıya dökülür, döküldü de. Varlıktan çıkan bu fil Ruh’tur; bu türemede Zekâ hareketsiz kalır. Aynı şekilde, Zekâ’dan önce olan Bir de Zekâ’yı türetirken hareketsiz kalır (Plotinus 1996: 22).

Plotinus’tan yaptığımız alıntılarda görüldüğü gibi Bir, Zekâ’yı türettiği sırada hareketsiz kalıp, Zekâ da Ruh’u türettiği sırada hareketsiz kalırken Ruh, bir şeyi meydana getirirken hareketsiz kalmaz. Aksine, “geldiği varlığa doğru dönerek doğurgan olur ve farklı bir hareketle ters yönde ilerleyerek, bitkilerde, tabiatta, duyum demek olan, bizzat kendisinin bu imajını türetir. Bununla birlikte hiçbir şey, kendinden önce

gelen şeyden koparak ayrılmaz; böylece ruh, bitkilere kadar ilerler gibi görünür; bitkisel ilke ruha ait (Plotinus 1996: 22) olduğu için, ruh bir anlamda bitkilerde de ilerler; fakat bu ilerleme bitkilerin ötesine kadar gitmez. Ruh bitkilere gelir; çünkü orada aşağı bölgeye kadar inerek, bu türemede ve aşağı varlıklara karşı ilgisinden dolayı bir başka varoluşu meydana getirir” (Plotinus 1996: 22) Plotinus'ta Bir'den son varlığa kadar aşamalı bir türeme bu şekilde gerçekleşir. “Türeyen şeyin sırası, kendini türeten şeyin sırasından aşağıdadır” (Plotinus 1996: 22) Ve her aşamada türeyen varlık, kendisinden türediği varlık ile öz bakımından aynıdır. Yaptığımız alıntılardan anlaşıldığı gibi Plotinus'ta hiyerarşik bir varlık tasavvuru söz konusudur. Bu hiyerarşinin en tepesinde “Bir” (Tanrı) bulunur. Sırasıyla Zekâ ve Ruh ise Tanrı'nın kendisini üç ayrı düzlemde ortaya koymasından başka bir şey değildir (Arslan 2010: 56). Zekâ da ruh da en nihayetinden Bir'den taşan farklı varlık tarzlarıdır. Fakat hiyerarşik bir yapı sergileyen bu varlık tasavvuru öz itibarıyla spirüalisttir. Zira Plotinus, maddenin kendi başına bir gerçeklik olmadığını düşünür (Arslan 2010: 57). Bu düşüncesiyle Plotinus, pek çok Antik Yunan filozofundan ayrılır. Zira Antik Yunan filozoflarından çoğu, maddenin kendi başına bir gerçekliği olduğunu düşünüyorlardı. Onlar evreni Tanrı'dan bağımsız ezeli varlık olarak görüyorlardı (Arslan 2010: 57). Oysa Plotinus'ta “evrenin varlığı Tanrı'nın varlığına bağlıdır, ona tabidir. Tanrı'nın var olmaması, evrenin var olmaması demektir” (Arslan 2010: 84).

### c. İnsan ve Ahlak

Plotinus'ta insanlar da bilme yetenekleri bakımından yukarıda sözünü ettiğimiz varlık tarzlarına tekabül eden bir yapı sergilerler. Nitekim Plotinus, yetenekleri bakımından üç tip insandan söz eder. Plotinus'a göre her insan zekâdan önce duyu deneyimini kullanır. Fakat bazı insanlar duyu izleniminde kalırlar ve duyu nesnelere hayatlarındaki ilk ve en son şeyler olduklarına inanırlar. İşte bu insanlar, Plotinus'un tanımladığı insan tiplerinden birincisidir. Ona göre bir diğer insan tipi vardır ki o da bayağı nesnelere biraz üstüne yükselebilen insanlardan oluşur. Fakat en üst noktayı görmeye onların da gücü yetmez. Yine de ruhun üst bölümü onları hoş olandan edebe uygun olana götürebilir. Bu insanlar erdemli sözlerine rağmen dünyanın nesnelere arasına yeniden düşerler. “Çünkü sabit bir noktaları yoktur” (Plotinus 1996: 25-26) Üçüncü grup insan tipi vardır ki onlar, “güçlerinin üstünlüğü ve görüşlerinin keskinliğiyle Tanrısallığa erişmiş” (Plotinus 1996: 25-26) insanlardır. “Onlar bulutların ve dünya karanlığının üstüne yükselirler; bütün dünya nesnelere yukarıdan bakarak orada ikamet ederler: Amaçsız bir uzun koşudan dönen insanların iyi yönetilmiş bir ülkeden hoşlandıkları gibi, gerçeklik bölgesinden hoşlanırlar” (Plotinus 1996: 25-26).

Plotinus'ta varlığın her bir aşamasına karşılık gelen insan tiplerinin olması, makro kozmostaki hiyerarşik yapının aynısının insanî düzlemde de var olduğunu gösterir. Fakat burada bir zorunluluk değil, tamamen iradî bir durum söz konusudur. Yani insan ruhlarının, yukarıda izah edildiği üzere üç mertebeden birine ait olması insanların kendi eserleridir. Aslında insan ruhları, başlangıçta “Tanrı'nın bilincine sahip göksel ruhlar” iken, daha sonra bencil bireyler olmaya karar verenler Tanrısal hayattan koparlar ve böylelikle Tanrısal mertebeden dünyevi mertebeye düşerler (Weber 1998: 117).

İnsan ruhlarının merteye bakımından farklı farklı oluşu ruhun doğasıyla ilgili bir durumdur. Plotinus'ta ruh özgür bir doğaya sahiptir ve bu yüzden o, cismani dünyanın çağrısına uyup maddeye yönelebileceği, düşerek dünyevi bir organizmada cisimleşebileceği gibi akla doğru yönelerek entelektüel bir hayat da yaşayabilir (Weber 1998: 116-117). Ama Plotinus'ta esas amaç, insan hayatının gayesi, ruhun temizlenerek git gide Tanrısal varlığa benzemesidir (Weber 1998: 118). Fakat burada Plotinus'un Tanrı'nın varlığın ve düşüncenin ötesinde olduğuna ilişkin olan düşüncesini hatırlarsak, Tanrı erdemlere sahip midir, sorusu sorulabilir. Buradan hareketle bir başka soru daha sorulabilir: Hiçbir varlığa benzemeyen nev-i şahsına münhasır olan Tanrı'ya benzemek mümkün müdür? Bu soruya, “evet, benzemek mümkündür” şeklinde bir yanıt verdiğimiz takdirde Tanrı'yla insanın aynı erdemlere sahip olduğunu söylemiş olmaz mıyız? Plotinus, tüm bu soru işaretlerini metaforik bir açıklama ile gidermeye çalışır. “Duyulur ev, mimarın düşüncesindeki eve benzese de onunla aynı değildir; duyulur evde düzen ve orantı vardır; halbuki düşünülür evde ne düzen, ne orantı, ne de simetri vardır” (Plotinus 1996: 143) Yani bizler, “erdemi teşkil eden düzen, orantı ve uyumu düşünülür dünyadan alıyoruz; fakat düşünülür varlıkların bu uyuma, bu düzene, bu orantıya ihtiyacı yoktur” (Plotinus 1996: 143). Dolayısıyla kendisinden ancak düşünce yoluyla söz edebildiğimiz Tanrı'nın erdeme ya da erdemlere ihtiyacı yoktur. Erdemin ona bir yararı da yoktur. Dolayısıyla “erdemin bizi düşünülür varlığa benzer kılmasından, zorunlu olarak, erdemin bu varlıkta bulunduğu sonucu çıkmaz” (Plotinus 1996: 143).

Erdemlerin insan hayatı açısından anlamı ve önemi olduğuna dikkat Plotinus, dünyadan uzaklaşıp, gittikçe Tanrısalığa yaklaşma idealini filozofun görevi olarak görür. Buna göre bir filozofun ahlaki ve zihni bakımdan öz disiplini sağlaması, maddi dünyadan ve beşeri eğilimlerden uzak durması ve “derece derece Mutlak'a doğru iç/deruni bir yolculuk” (Tarnas 2013: 144) yapması gerekir. Filozofun geçirdiği bu manevi yolculuk sayesinde yaşadığı aydınlanma anı dünyevi bilgiyi aştığından tarif edilemez bir andır. Bu esnada özne-nesne şeklindeki bir ayırım ortadan kalkmıştır. “İşte bu, filozofun Bir olan'la bütünleştiği tefekkür ve keşif arzusunun nihâi kemal noktasıdır” (Tarnas 2013: 144).

O halde Tanrısal olanla birleşme öncelikli olarak arınmayı gerektirir. Bu arınma, dünyasal ya da duysal olandan uzaklaşıp Tanrısal olanla manevi birleşme yaşamak isteyen her bir insan için gerekli ahlaki bir aşama olurken, filozofta olması gereken temel bir ahlaki özellik olarak karşımıza çıkar. Yani Plotinus'un sözünü ettiği arınmanın, diğer insanlardan farklı olarak filozofun vazgeçilmez bir özelliği olduğu anlaşılır. Peki, arınma, insanda ne gibi değişikliklere yol açar? Plotinus'a göre, ruh, bedensel olan şeylerden arındığı zaman artık:

...tasalarından tamamıyla kurtulmuştur; sadece düşünülür zevkleri hisseder; kaygılarını, sadece onlar tarafından rahatsız edilmemek için giderir, onlardan bu amaçla kaçır; bir dereceden sonra artık ızdıraplarını hissetmez veya bu, onun için mümkün olmazsa, canının yandığını hissettirmeden onlara katlanır ve başkalarıyla paylaşmaksızın onları azaltır; gücü yettiği ölçüde şiddetli duygular taşımaz; yapabilirse, öfkenin kendisine hâkim olmasına izin vermez; fakat arada sırada olan ve zayıflayan irade dışı kargaşayı bedene bırakır; onda hiçbir korku yoktur (çünkü istemediği halde bazan korkuya bir eğilim taşısaya da onu hissetmez); Sonuç

olarak o, korkunun onu bir tehlikeye karşı uyarması durumu hariç, korkusuzdur (Plotinus 1996: 147).

Plotinus'un bu düşüncelerinden anlaşıldığı gibi ruhun kurtuluşu ve böylelikle Tanrısal olana kavuşması her türlü bedensel bağlardan kurtulmasına bağlıdır. O halde 'Bir'e kavuşmak, 'Bir' le birleşmek zühd hayatını ve teemmülü gerektirir. Bu da Plotinus'un felsefesinin ahlaki özünü oluşturur. Kendisini bedeninin alıkoymadığı bireyin ruh, önce kendisinden taşıdığı külli ruh ile sonra akılla ve en sonunda ise Bir ile olan birliğini keşfeder. "Kendisinin "Bir"den sudur etmiş bulunduğunu, Bir'in kendisinde temessül ettiğini anlar ve hatta vecd haline erince Bir'in bizzat kendisi olduğunu görür" (Kumeyr, 1976: 144) Demek ki, insanı kendi kendisine yeten bir varlık olarak gören Epikürosçuluk ve Stoacılığın aksine Plotinus'ta insanın kendisini gerçekleştirmesinin ve ahlaki olgunluğa erişmesinin yolu Tanrı'yla olan ilişkisinden geçer.

## SONUÇ

Plotinus'un felsefesine dair buraya kadar anlatılanlardan hareketle Plotinus'un düşüncelerindeki temel ahlaki motivasyonun Tanrı'ya istinat ettiğini söyleyebiliriz. Zira Plotinus'ta ruhunu kötülüklerden ve maddi olandan arındırarak Tanrıyla ya da Bir olanla mistik bir birleşmeyi hedefleyen insan her ne kadar ahlaki olgunluğunu en temelde kendi çabası ile elde etmeye çalışsa da bu ahlaki yönelimin esas belirleyici saiki Tanrı'yla kurulan dikey bir münasebettir. Eğer Tanrı'yla ve kozmosla kurulan bir ilişki biçiminin, insanın dünyayı nasıl anlamlandıracağı ve bu dünyadaki yaşama tarzı üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulacak olursa Plotinus felsefesinin ahlak felsefesi ile doğrudan bir münasebet içerisinde olduğu kolaylıkla görülebilir.

Nitekim Plotinus'un içinde yaşadığı dönemin tarihsel koşulları göz önünde bulundurulduğunda Plotinus felsefesinin siyasi ve toplumsal bir buhran dönemi geçiren Roma devletinin yurttaşlarının manevi ve ahlaki bir arayış içerisinde oldukları bir zamanda kendini gösterdiği görülür. Bu dönemde "politik birliği parçalanmış Roma devleti, dinsel formlar altında yeni birlik ve evrensellik modelleri bulmaya çalışıyordu" (Kurtoglu 2000: 41) Söz konusu tarihsel koşullar içerisinde yaşayan Plotinus'un felsefi kaygısı da yaşamlarını çeşitli dinlerle anlamlandırmaya çalışan dönemin Romalı yurttaşları gibi dini kaygılarla iç içe geçmişti. Öyle görünüyor ki bu dönemde felsefe, III. Yüzyıl Roma devletinde ortaya çıkan dini ve mistik eğilimlere kayıtsız kalamamış, bir yandan Yunan rasyonalizmine bağlı kalmaya çalışırken diğer yandan dönemin dinsel gerçekliğiyle de yüzleşmiştir. Bu bağlamda Plotinus'un felsefesi de dini bir eğilimle felsefenin iç içe geçişinin bir örneğini oluşturur (Kurtoglu 2000: 41).

Plotinus, Yunan felsefesinden aldığı pek çok öğeyi kendi felsefesine katmakla beraber, ruh, ölümsüzlük, arınma ve ruhun kurtuluşu gibi doğu kültürlerinde ve sır dinlerinin hepsinde yer alan dini temaları felsefe ile yoğurmuştur. Ve ortaya dinin, metafiziğin ve etiğin bir araya geldiği felsefi bir tarz ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda *Dokuzluklar* adeta, aşkın olana götüren manevi bir rehber gibidir (Uzdavinys 2009: 29). Gerçekten de manevi bir rehber ya da öğretmen gibi yaşayan Plotinus'un *Dokuzluklar* serisi içerisinde yayımlanan düşünceleri Plotinus'un yaşam felsefesinin yansıtır adeta.

Plotinus'un felsefesindeki temel gaye, kötülüklerden, bedensel ve maddi olandan ruhsal ve zihinsel bir arınma yoluyla Tanrı'ya yaklaşmak ve Tanrı'yla mistik bir birleşme yaşamak olduğundan böyle bir arınma insanı en yüksek ahlaki mertebeye taşır. Yani Plotinus bu bağlamda felsefi hayatın moral bakımdan ulaşılabilecek en yüksek seviye olduğunu düşünür (Inge 1917: 346) Onun felsefesindeki temel gayenin ruhun kötü şeylerden arınarak kurtuluşa ermesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda Plotinus'ta felsefenin ahlaki ve dini bir motivasyonla belirlendiği kolaylıkla anlaşılır.

## A Short Essay on the Life, Personality and Philosophical Style of Plotinus

### Abstract

In our research about Plotinus's life story and philosophical doctrine, we have tried to take into account the historical and social conditions of Plotinus's life cycle. Within this scope, during his life it has been seen that different religious beliefs of various communities living together in the Roman empire have united with each other against materialism. Actually, in Rome where the East mystical beliefs assumed a Greek form, religious dispositions and materialist tendencies have started to rise simultaneously (Lange 1990: 101-102). Consequently, in this period New Platonism has appeared before us as a representative act of anti-materialism movements at a culminating point.

In this article while we are trying to evaluate the life, philosophical style and thoughts together with the personality of a famous philosopher - Plotinus, we scrutinize his thinking world based on the resources he used. According to this study, it is possible to claim that the basic structures of Plotinus's thoughts were found in the philosophers and power of thoughts before him. Besides, Plotinus formed a unique form of the surviving philosophies- like Stoic and Epicurean schools, neo-Pythagoreans, Cynics, the popular rhetors of the Second Sophistic and Aristotelean science (Collins 2000: 126). Thus, he is mentioned as a philosopher with his new emphasis and a great contribution for a change in the thought world. Plotinus under his philosophical doctrine adjusted elements of the above mentioned philosophers by purifying them of their materialism and used Aristotelean categories, and Stoic elements such as the universal sympathy of nature. Plotinus had a great influence on those who come after him as he was influenced by his predecessors. Therefore, he left his infinite influence on Christian, Islam and Jews thoughts, renaissance thinker like Marsilio Ficino, and later the founders of English Romantism movement; Samuel Taylor Coleridge, Emerson and Yeats (Corrigan 2005: 3).

Our article under the title, "A Short Essay on the Life, Personality and Philosophical Style of Plotinus", is divided into two sub titles in order to remark the relationship between his life story and his philosophy. In the first sub title, which is "Plotinus's Life, Personality and Style of Philosophy", in one hand we evaluate person, school and events affecting the progress of his thoughts, in another hand we try to take into account the relationship of his life story with his unique style of philosophy. The second sub title focuses mainly on his principal characteristic thinkings. The above mentioned second sub title divides again into three under sub titles describing about the three basic thoughts of Plotinus namely, "One/God", "Derivation" and "Man and Moral", and ends up with final part of "Conclusion.

### Keywords

Plotinus, Life, Personality, Style Of Philosophy And Thoughts, One/God, Derivation, Human And Moral.

## KAYNAKÇA

- ALATLI, Alev, *Batıya Yön Veren Metinler I*, Kapadokya MYO, 2010.
- ARSLAN, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi 5*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- COLLINS, Randall, *The Sociology of Philosophies*, The Belknap Press Of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 2000.
- COPELSTON, F., *A History of Philosophy*, Image Books, New York, 1993.
- CORRIGAN, Kevin, *Reading Plotinus*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, 2005.
- GERSON, Lloyd P., *Companion To Plotinus*, Cambridge University Press, 2006.
- INGE, William Ralph, *The Philosophy of Plotinus*, Longman, Green and Co., 1917.
- KUMEYR, Y., *İslam Felsefesinin Kaynakları*, çev. Fahrettin Olguner, Dergah Yayınları, İstanbul, 1976.
- KURTOĞLU, Zerrin, *Plotinus'un Aşk Kuramı*, Asa Kitabevi, Bursa, 2000.
- LANGE, Friedrich Albert, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*, çev. Ahmet Arslan, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.
- PLOTINUS, *Dokuzluklar I*, çev. Zeki Özcan, Aktüel Yayınları, Bursa, 2006.
- PLOTINUS, *Enneadlar (Seçmeler)*, çev. Zeki Özcan, Asa Kitabevi, Bursa, 1996.
- STAMATELLOS, Giannis, *Plotinus and Presocratics*, State University of New York Press, 2002.
- TARNAS, Richard, *Batı Düşüncesi Tarihi I*, çev. Yusuf Kaplan, Külliyyat Yay., İstanbul.
- UZDAVINYS, Algis, Bregman, Jay, *The Heart of Plotinus*, World Wisdom, Indiana, 2009.
- WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi*, çev. H. Vehbi Eralp, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.

